

ilâhiyât .

KADIN ve AİLE ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR
Dini, Tarihî, Sosyolojik ve Psikolojik Analizler

EDİTÖR: Doç. Dr. Emine ÖĞÜK

YAZARLAR

Doç. Dr. Süleyman PAK
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR
Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR
Doç. Dr. Ahmet İNANIR
Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZAY
Doç. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ
Doç. Dr. Emine ÖĞÜK
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan DİLER
Dr. Öğr. Üyesi Hasan COŞKUN
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet OKUDAN
Dr. Öğr. Üyesi Şir Muhammed DUALI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim BAYRAM

ISBN 978-605-7579-14-0

1. Baskı: Aralık 2018

Sertifika No: 33205

Mizanpaj: Tavoos

Sayfa Düzeni: Tavoos

Kapak: MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Baskı: Hermes Ofset / İskitler-Ankara

ilâhiyât.

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara

Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68

ilahiyyatyayin@gmail.com

**Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu
yazarlarına aittir.**

BEŞİNCİ BÖLÜM
KADINA KARŞI ŞİDDETİ ENGELLEMEDE
İSLAM HUKUKUNUN ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi. Hilal ÖZAY*

* Dr.Öğr.Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Ana-bilim Dalı, Dr. Lecturer Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Tokat, Turkey. hilal.ozay@gop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6412-4430>

KADINA KARŞI ŞİDDETİ ENGELLEMEDE İSLAM HUKUKUNUN ROLÜ

Özet

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, dünyadaki kadınların üçte birinin yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir. Maalesef Türkiye’de de aynı oranda kadınların aile içi veya başka nedenlerle şiddet gördüğü ifade edilmektedir. Kadınlara, haklarının verilmemesi ve kadın olmalarından özellikle de fiziksel açıdan erkeklerden daha güçsüz olmalarından dolayı şiddet uygulanmaktadır. Bu tebliğde oluşabilecek muhtemel sorunları baştan çözecek, kadınların mağdur olmasını ve şiddete muhatap olmasını önleyecek özelliğe sahip olan İslam hukukundaki hükümlerden örnekler verilecektir. Böylece İslam’ın kadına bakış açısı da yansıtılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, şiddet, İslâm hukuku, hüküm.

Giriş

İnsanları ve yaşadığı ortamı yaratan, olmuş ve olacakları bilen Allah Teâlâ dünyada bir düzen kurmuştur. Bu düzenin devam etmesi için de bir takım kurallar koymuştur. Bir şeyayı yapan, icat eden onun çalışma şartlarını en iyi bilip kullanma kılavuzunu hazırladığı gibi, insanı var eden ve onu çok iyi tanıyan Allah Teâlâ da insanın mutlu, huzurlu ve sağlıklı, toplumun güvenli ve barış içinde olması için insanın fitratına, kabiliyetine, gücüne, yaşına hatta cinsiyetine uygun hükümler takdir etmiştir. Bir eşya kullanma kılavuzuna ne kadar uygun çalıştırılırsa o oranda performansı iyi olur, insan da ne kadar Allah’ın bu koyduğu hükümlere uyarsa o kadar sağlıklı, huzurlu, mutlu, rahat ve ideal yaşam şartlarına ulaşacaktır. Tersisi durumda ise düzen bozulacak ve pek çok sorunlar oluşacaktır. Günümüzde oluşan en büyük sorunlardan birisi de toplumun geleceğinin şekillenmesinde önemli role sahip olan kadınlara haklarının verilmemesi, şiddet uygulanması ve şiddete uğrayan, fiziksel ve ruhsal sağlığı bozulmuş kadınların yetiştirdiği sağlıklı nesillerin varlığıdır.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, dünyadaki kadınların üçte birinin yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir. Maalesef Türkiye’de de aynı oranda kadınların aile içi veya başka nedenlerle şiddet gördüğü ifade edilmektedir. Kadınlara yönelik şiddetin sadece fiziksel değil, duygusal, ekonomik, cinsel şiddet veya şiddet tehdidi şeklinde olduğu bildirilmektedir.¹

162 kadınla aile içi şiddete ilişkin yapılan bir araştırmada da, fiziksel şiddet görme oranı % 59,7, sözel şiddet görme oranı % 47,4 ve duygusal şiddet görme oranı % 21,4 olarak bildirilmiştir. Aynı araştırmada söz konusu şiddetin % 91 oranının da eş tarafından uygulandığı belirtilmiştir.²

Kadına karşı şiddette gelineen durumda yanlış inanç ve düşüncelerin, örf ve adetlerin etkisi çok fazladır. Bu yanlış inanç ve düşüncelerin kaynağına gidildiğinde cahiliye dönemi Arapların örf ve adetleri, Budizm, Hinduizm gibi çeşitli inanç sistemleri ve muharref ehli kitaplar ile karşılaşmaktadır.

1. Çeşitli İnanç Sistemlerinde Kadının Durumu

İslam’ın doğuşu sıralarında Arabistan yarımadasına bakıldığında kadının çok kötü durumda olduğu görülür. Kadın adeta erkeğin isteklerini tatmin vasıtasıydı. Evlenme, aile kurma, boşanma düzeninden, miras hakkından mahrumdu. İnanmak, vicdan hürriyeti, izzet’i nefis gibi konularda kadın erkekten çok aşağı kabul edilirdi. Kız çocuk ailede maddi bakımdan yük, manevi yönden de bir ar ve utanma vesilesiydi. Aile idaresinde sonsuz haklara sahip olan baba kızını öldürmekte bir mahzur görmezdi; hem de diri diri toprağa gömerek...³ Kadın, kocasının ölümü halinde üvey evladına veya kayınbiraderine miras konusu bir mal olarak intikal ederdi.⁴

Eski Çinliler’de kadın insan sayılmaz, ona ad bile takılmazdı. Ka-

¹ Mehmet Uyar ve dğ., “Kadına Yönelik Şiddete Genel Bir Bakış”, *The Journal of Academic Social Science*, Yıl:6, Sayı: 71, Haziran 2018, s. 159-160.

² Nuran Güler, Hatice Tel, Fatma Özkan Tuncay, “Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, c. 27 (2), s. 53.

³ Bekir Topaloğlu, *İslam’da Kadın*, İstanbul, 1970, s. 18

⁴ Ömer Faruk Harman, “Kadın” mad., *DİA*, Ankara: TDV, 2001, XXIV, 86.

dın; bir, iki, üç...diye sayı ile çağrılırdı. Erkek çocuklar makbul sayılır fakat kız çocukları domuz diye anılırdı.⁵

Eski Hintliler'de kadının hiç değeri yoktu. Kadın kısır olur veya hep kız doğurursa kocası onu bırakabiliyordu. Manu Kanunnamesi'ne göre kadının vazifeleri çocuk doğurmak, yetiştirmek ve ev işlerine bakmaktır. Kadın kendi başına buyruk olmamalı, bekârken babasının, evlendikten sonra da kocasının sözünden çıkmamalı, dul kalınca ise oğluna itaat etmelidir.⁶

Roma'da koca kadını dilediği takdirde satabilir, istediği cezayı verebilir, hatta ölüm cezasıyla cezalandırabilir ve kadının mal varlığına da el koyabilirdi.⁷ Kadın evlenerek baba hâkimiyetinden koca hâkimiyetine geçiyordu ve kocanın mutlak hâkimiyeti vardı. Eski Yunan'da kadınların hiçbir politik hak ve yetkisi yoktu. Miras erkek çocuğa düşerdi.⁸

Çarlık Rusya'sında kadın 1685 Deli Petro ve Katarina iktidarına kadar kadın uğursuz, topluma zararlı, doğurmaktan başka bir işe yaramayan, sadece erkeğin arzularına cevap veren bir mahlûk sayılırdı.⁹

Muharref ehli kitap kaynaklarında da kadının yeri şu şekildedir. Talmud'a göre; bir erkek Yahudi sabah kalktığında yaptığı ilk duâda; "Tanrı'nın kendisini İsrailoğlu'na mensup kıldığı, kadın olarak yaratmadığı ve kendisini cahillerden/putperestlerden yapmadığı için Tanrı'ya şükretmelidir."¹⁰ İsrail hukukunda ailede erkek mutlak hâkimdir. Yahudi kızları babalarının evinde bile hizmetçi gibidirler. Baba onları satabilir. Boşama hakkı keyfi bir surette kocaya aittir. Kızlar ancak başka bir vâris bulunmadığı takdirde babalarının mirasına nail olabilirler.¹¹ Tanrı emrine itaatsizliği yüzünden kadını cezalandırmış, zahmetini ve gebeliğini daha da çoğaltacağını, ağrı ile evlat doğuracağını, arzusunun kocasına karşı olacağını ve kocasının da kendisine hâkim olacağını bildirmiştir.¹² Yahudi kültüründe kadınlar cemaatten

⁵ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, s. 18.

⁶ Ömer Faruk Harman, "Kadın" mad., *DİA*, XXIV, 83.

⁷ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1996, I, 288.

⁸ Ömer Faruk Harman, "Kadın" mad., *DİA*, XXIV, 83.

⁹ Komisyon, *İslam'da Kadın Hakları*, Ankara: Rehber, 1993, I, 11.

¹⁰ Ömer Faruk Harman, "Kadın" mad., *DİA*, XXIV, 84; İsmail Taşpınar, "Yahudilik ve Hristiyanlık'ta Kadın", *Köprü Dergisi*, Kış 2011 sy. 113.

¹¹ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, s. 17; Sayılar, 27/8- 11.

¹² Tevrat, Yaratılış, 3/6.

sayılmazlar ve cemaatle ibadete iştirak edemezler sadece uzaktan izleyebilirlerdi. Kadınlar cenaze merasimine bile katılamazlardı.¹³

Muharref kitapta bütün kötülükler tek başına kadına isnat edilmekte, kadın; "hilekâr, düzenbaz, kurnaz, fesatçı, kötülüğün kaynağı, kibirli, şehvet düşkünü, zinâkâr, kavgacı, kaygısız, putperestliğe ve bâtil inançlara meyilli"¹⁴ olarak görülmekte ve gösterilmektedir. Bu metinlerde; "Akılsız kadın; yaygaracıdır, böndür ve bir şey bilmez."¹⁵

Yahudilik'te birçok ibâdete katılamayan kadınların ve kız çocuklarının ilim tahsiline ve özellikle de dînî ilimleri (Tevrat'ı tahrif ederler diye) öğrenmelerine de izin verilmemiştir.¹⁶

Muharref Hristiyanlık'ta aynı bakış tarzı, benzer şekilde sürmüştür: Kadın, bir varlık olarak erkekte aşağı görülmüştür. Pavlus, kadını ikinci sınıf olarak gördüğünü şöyle ifade etmiştir: "Erkek, Tanrı'nın yüceliğidir. Oysa kadın, erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekte yaratıldı. Üstelik erkek kadın için değil, ama kadın erkek için yaratıldı."¹⁷

Hristiyanlık kültüründe kadın yasak meyveyi Adem'e yedirerek onun cennetten kovulmasına böylece insan neslinin günahkar olmasına sebep olmuştur. Kadın yeryüzüne günahı getiren, erkeği mahveden, baştan çıkarandır.¹⁸ Bu düşünce Ortaçağ Hristiyan dünyasında düşmanlığa varan kadına karşı olumsuz düşüncelere sebep olmuştur.

Ortaçağ Hristiyan dünyasında kadın öylesine tahkir edilmiştir ki Macôn Konsili'nde Miladi 585 tarihinde Fransa'da kadının ruhunun olup olmadığı tartışılmıştır.¹⁹ Sonuçta kadının erkeğe hizmet için yaratılmış bir insan olduğuna karar verilmiştir.²⁰ Buna bağlı olarak o dönemde kadının sosyal hayattaki durumu daha da kötüleşmiş, XII. asırdan itibaren batıda büyücü ve cadı avı başlamış, pek çok kadın cinlerle münasebeti olduğu iddiasıyla yakılmış veya suda boğulmuştur.²¹

¹³ Tevrat, Mısırdan Çıkış, 23/17, 34/23; Tesniye, 16/16.

¹⁴ Tevrat, I. Krallar 14/24, 17/18, 3/16-20, II Krallar 9/30, 23/7; Çölde Sayım, 5/13, 21, 25, 27, 31/16.

¹⁵ Tevrat, Özdeyişler 7/10- 13, 11/12, 23/27, 28.

¹⁶ Talmud Bavli, shevouth, 42a, Baba Kama, 106b, Yevamot, 88b, Sotah, 20a.

¹⁷ İncil, I. Korintliler, 11/3-9; 14/34-35; I. Timeteos, 2/11-12.

¹⁸ Ömer Faruk Harman, "Kadın" mad., DİA, Ankara: TDV, 2001, XXIV, 85.

¹⁹ Ömer Faruk Harman, "Kadın" mad., DİA, XXIV, 86.

²⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, ts., XI, 494.

²¹ Ömer Faruk Harman, "Kadın" mad., DİA, XXIV, 86.

Rönesans ve Reform ile başlayan yeni dönemde, bu bağınazlıklara, hurâfelere ve olumsuz kadın imajına tepki olarak bu kez başka bir aşırılık ile cevap verilmiştir. Kadın, erkek ile eşitlik dâvâsına sürülerek, sokaklara, fabrikalara itilmiş, iş gücü ya da bir metâ, bir pazarlama unsuru olarak telakki edilmiştir. Erkeğin kadına olan meyli istismar edilmiş, kadına; güzelliğini teşhir etmek ve kadınlığını kullanmak suretiyle kıymetli hâle gelme yolu bir hürriyet olarak gösterilmiştir. Batıda kadın, çıkarıldığı dış dünyada da ezilince feminizm ve kadın hakları davası ortaya çıkmıştır. Kadınları güya teselli mesabesinde de fabrika yangınında ölen kadın işçilerin hâtırasına 8 Mart, Dünya Kadınlar Günü ilân edilmiştir. Ancak söylenenler, dile getirilenler, şikâyetler ve çözüm diye ileri sürülenler; kadının fıtratından ve yaratılış gayesinden uzak olduğu için sadra şifa, derde deva olmaktan, bir hal çaresi sunmaktan uzaktır.²²

2. Kadına Karşı Şiddeti Engellemede İslam Hukukunun Rolü

İnsan fıtratına uygun olan İslam dininde ise kadın "oku"²³ emrinin muhatabı, Hz Peygamberin sohbetine katılan, ona sorular soran, mescidinde birlikte saf tutan,²⁴ el üstünde tutulması gereken bir emanet,²⁵ hayırla muamele edilmeyi hakeden bir eş, ayakları altına cennet serilen bir anne²⁶ ve Hz. Peygamber'e sevdiren üç güzelden birisi,²⁷ birbirinin ayıbını, kusurunu örten eksikliğini tamamlayan bir bütünün parçası²⁸ olarak kabul edilmiş ve hak ettiği konumu elde etmiştir.

İnsanlar nesillerinin varlığı ve devamı için, kadın veya erkek olmak üzere iki ayrı cinste çift olarak yaratılmıştır. İmtihan gereği de kadınlara erkeklerden, erkeklere de kadınlardan farklı ve üstün, birbirini tamamlayan, birbirine muhtaç kılan özellikler verilmiştir. Bu özelliklere göre de her iki cinse roller tahsis edilerek toplumda iş bölümü yapılmış ve bu rollere uygun hak ve sorumluluklar belirlenmiş, bu şekilde bir düzen kurulmuş iki cins arasında tam bir denge oluşturul-

²² Osman Nuri Topbaş, *Salîha Hanım*, İstanbul, 2016, s. 22.

²³ Alak, 96/1.

²⁴ Buhârî, Salat, 6, 13, İdeyn, 15; Müslim, Salâtü'l-İdeyn, Salât, 13; Nesâî, Mevâkîf, 25; İbn Mâce, Salât, 2; Dârimî, Salât, 20

²⁵ Ebû Dâvûd, Menasik, 56.

²⁶ Nesâî, Cihâd, 6.

²⁷ Nesâî, İşretü'n-nisâ, 1.

²⁸ Tirmizi, Tahâret, 82; Ebû Dâvûd, Tahâret, 94; İbn Mâce, Tahâret, 112.

muştur. Böylece her iki cinsin hayatı kolaylaştırılmış ve doğabilecek sorunlara karşı tedbirler alınmıştır. İki cinsiyet arasındaki farklılıkları görmezden gelmek, ikisini eşitlemeye çalışmak ya da verilen özellikleri üstünlük verilmeyenleri eksiklik görmek düzeni ve fıtratı bozmak ve bunun sonucunda da pek çok sorun, adaletsizlik ve merhametsizlik demektir.

Kadınlara erkeklerden farklı cinsiyet ve kabiliyetleri göz önünde bulundurularak eş olarak, anne olarak, kız kardeş olarak ve kız evlat olarak haklar verilmiş hakkında bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Kadının erkekten farklı olan özellikleri ona verilen rolleri ve sorumlulukları yerine getirmesini kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan ona verilen bu özelliklerden dolayı düşebileceği zor durumlara, mağduriyetlere engel olabilecek farklı haklar ve düzenlemeler de belirlenmiş hatta pozitif ayrımcılık yapılmıştır. Dolayısıyla her konuda eşitlik değil, bazen kadının bazen erkeğin öne çıkması kadın için avantajlı bir konum sağlamıştır. Mesela kadının duygusallık, şefkat, merhamet, incelik, nezaket, ayrıntılı düşünme, estetiğe önem vermede öne geçmesi onun için avantaj olmuş üstlendiği rolleri daha iyi, daha kolay ve rahat yerine getirmiştir. Genelde²⁹ erkeğe verilen güç, cesaret, kuvvet, soğukkanlı olma, daha tedbirli, genel ve akılcı düşünme özelliklerine sahip olması da bazı sorumluluklardan onun muaf olmasına neden olmuştur. Bu da kadını zor ve sıkıntılı duruma düşmekten, şiddete uğramaktan korumuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: *"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar!"*³⁰ buyurulmuştur.

2.1. Kulluk Görevinde

Aralarında bazı fizyolojik ve psikolojik farklılıklar bulunsa da kadın ile erkek insan olmaları bakımından birbirlerine eşit, değişik rolleri üstlenmeleri ile de birbirlerini tamamlayan varlıklardır. Akıl melekeleriyle donatılan her iki cins de Allah'ın emir ve yasaklarına uyup, kulluk görevini yerine getirmekten sorumludur. İnsan ve kul olma bakımından kadınla erkek, tamamen birbirine denktir. Kadın, Hz. Adem'le birlikte yaratılmış ve tıpkı Hz. Adem gibi Allah'ın halifesi, emanetin taşıyıcısı ve Rahmanın ilahi nefhasıdır. Bu konularda Hz.

²⁹ Mutlaka istisnaları yani tersi durum vardır ama istisnalar kaideyi bozmaz.

³⁰ Bakara, 2/286.

Peygamberin ifadesiyle *"Kadın-erkek bütün insanlar, bir tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittirler."*³¹

Kadın ve erkek her Müslümanın, Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak hususunda aynı derecede mükellef oldukları, birbirinden hiçbir eksik veya farklı yönlerinin olmadığı âyet-i kerîmelerde açıkça şu şekilde geçmektedir.

*"Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazî erkekler ve mütevazî kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*³²

*"Erkeklere kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır."*³³

*"Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."*³⁴

*"Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar."*³⁵

*"Ben sizden erkek kadın, hiçbir çalışanın işini zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz."*³⁶

İnsanın Allah'a yakınlığı, cinsiyetine göre değil, güzel ahlak ve takvasına göredir. Bu gerçeği Allah Kuran'da şöyle bildirmektedir: *"Allah katında sizin en üstün olanınız, takvaca en ileri olanınızdır."*³⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ilk inanan ve O'na maddi manevi en büyük desteği vererek kullukta öne geçen bir kadın, Hz. Hatice (r.anha)'dır. Peygamber (s.a.v.), Hz. Hatice (r.anha) hakkında şöyle buyurur:

"Allâh bana Hatice'den hayırlı bir kadın vermemiştir. Bütün insanlar beni yalanlarken, O beni tasdik etmiş; insanlar benden kaçarken, O beni malı ile

³¹ es-Sem'anî, Muhammed b. İsmâil (1182/1768), *Subulu's-selâm*, Beyrut 1987, III, 274.

³² Ahzâb, 33/35.

³³ Nisa, 4/32.

³⁴ Nahl, 16/97.

³⁵ Nisâ, 4/124.

³⁶ Âl-i İmrân, 3/195.

³⁷ Hucurât, 49/13.

desteklemiştir. Ve Allâh bana başka hanımlardan değil, O'ndan çocuk ihsân etmiştir.”³⁸

Kullukta öne geçen diğer bir kadın, Ammâr b.Yasir (r.a.)'ın annesi Sümeyye (r.anha)'dır. O Mekke'de Müslüman olduğu için eza ve cefa çekmiş, dayanılmaz işkencelere uğrayarak Allah yolunda ilk İslâm şehidi olma şeref ve mertebesine ermiştir.³⁹ İlk kadın sahâbilerden olma şerefini kazanan Zinnûre (r.anhâ), inancından dolayı kendisine yapılan işkencelerin neticesinde gözlerini fedâ etmiştir. Uhud harbinde Nesîbe Hatun (r.anhâ), Rasûlullâh (s.a.v.)'i cânı pahâsına korumuştur.

Kullukta öne geçen kadınlar arasında henüz anne karnundayken mabede adanan, iffetin, masumiyetin, ibadete düşkünlüğün misali Hz. Meryem, hakkını arayan, mücadele eden Havle, Firavun'un sarayında Hz. Musa'yı yetiştiren Asiye, insanlık tarihinde derin izler bırakan, asırlardır hatırası yâd edilen, kucagında bebeği çölde teslimiyet ve tevekkülün simgesi Hâcer, muallim, müctehid, müfessir, muhad-dis, fâkih olan ve hakkında “*dîninizin üçte birini ondan öğrenin*”⁴⁰ buyurulan Hz. Aîşe de vardır.

Allah'ın emirlerini yerine getirme yasaklarından kaçınma konusunda kadın ve erkek aynı derecede sorumlu olmasına rağmen her ikisi arasında cinsiyet farklılığından kaynaklanan farklı hak ve sorumluluklar da söz konusudur. Kadın ve erkeğin cinsiyet farklılığı bir cinsin diğerine üstünlük sebebi olamayacağı gibi, cinsiyet farklılığı görmezlikten gelinerek ikisi arasında her konuda tam bir eşitlik bulunması gerektiği de düşünülemez. Her zaman ve her konuda tam eşitlik adaleti sağlamayabilir, aksine zulmü ve şiddeti doğurabilir.

İslam dininde kadınlar, erkeklerle aynı fitri özellik ve fiziksel şartlara sahip olmadıkları yerlerde korunup gözetilmiş, onların haklarını elde etmesi ve mağdur olmaması, şiddete uğramaması için pozitif ayrımcılık yapılmıştır. Yani kadınlar avantajlı konuma getirilmiştir. Bunun pek çok örneği vardır. Şöyle ki:

³⁸ İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar (150/767), *Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, yy.; Ma'hedi'd-dirâsât, ts., V, 228.

³⁹ İbn Hacer Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed (852/1449), *el-İsabe fi tenyizi's-sahabe*, thk. Ali Muhammed Bicavi, Beyrut: Dâru'c-İl, 1992/1492, VII, 712.

⁴⁰ Deylemî, Ebû Şüca Şiruye b. Şehredar b. Şiruye (509/1115), *el-Firdevs bi-mesur el-hitab: el-firdevsi'l-ahbar*, thk. Saîd b. Besyuni Zağlul, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1986, II, 165.

2.2. Eğitimde

Medine Mescidi'nde haftanın bir gününün Hz. Peygamber tarafından sadece kadınların eğitimine tahsis edilmesidir. Aslında Hz. Peygamber, kendisine gelen ayetleri ayırım yapmadan her gün mescitte toplanan erkeklere de kadınlara da okumuştur. Kadınların da aynen erkekler gibi camiye devam edip, cuma ve bayram namazlarına katılmaları yanında, vakit namazlarına ve hatta günün erken saatlerinde kılınan sabah namazına dahi gittikleri, Hz. Ayşe'den nakledilen rivayet-ten de anlaşılmaktadır. Kadınlar, O'nun cuma ve bayram hutbelerini, değişik konularla ilgili açıklamalarını dinlemişler, merak ettikleri pek çok konuyu sorarak bizzat O'nun dilinden öğrenmişlerdi. Buna rağmen: 'Ey Allah'ın Rasûlü, bize özel bir gün ayırır mısınız?' demişler. Peygamber onlara bir gün belirlemiş. Kadınlar o günde Peygamber'in huzuruna gelmiş, O da onlara bir şeyler öğretmiştir.⁴¹ Kadınlara özel bir gün tahsis edilerek onların erkekler tarafından gelebilecek fiziksel ya da ruhsal baskının önüne geçilmiş, onlar için rahat bir ortam sağlanmış.

2.3. Muamele Etmede

Hz. Peygamberin, kimin daha fazla hürmete layık olduğunu soran bir sahabiye de üç defa "Annen" cevabını verdikten sonra dördüncüde "Baban" dır, buyurması⁴² ve çocuklar hakkında "Hediye de çocuklarını-zın arasını eşit tutun; eğer ben birini üstün tutacak olsaydım, kızları üstün tutardım"⁴³ buyurarak, kız çocuklarına öncelik vermesi pozitif ayırm-cılık yapıldığının örnekleridir.

Abdullah b. Ömer'in (r.a.): "Biz Peygamber (s.a.v.) zamanında hak-kımızda bir vahiy inmesinden korktuğumuz için kadınlara söz söyle-mekten, haklarını çiğnemekten ve onlara sert davranmaktan sakınırdık. Ne zaman ki, Peygamber (s.a.v.) vefat etti, biz de artık onlara karşı çok (kırıcı ve yıkıcı) sözler söyledik ve onlar hakkında kusurumuz

⁴¹ Buhârî, İlim, 36; Ahmed b.Hanbel, Müsneid, III, 34.

⁴² Buhârî, Edeb, 2; Müslim, Bir, 1.

⁴³ Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (807/1405), *Mecmaü'z-zevaid ve menbaü'l-fevaid*, Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabi, 1407/1967, IV, 153; Münâvî, Zeynuddîn Muhammed Abdurrâuf b. Tacilarifin b. Ali (1031/1622), *Feyzi'l-kadîr şerhi'l-Câmi's-sağîr*, Beyrut, 1415/1994, IV, 84.

arttı"⁴⁴ sözleri de, Hz. Peygamber zamanında kadının konumu anlatırken hemen sonrasında kadına karşı tutum ve davranışların olumsuz yönde değişmeye başladığının da bir göstergesidir.

Oysa Kur'ân-ı Kerîm'de: "*Kadınlarınızla iyi geçinin; eğer onlardan hoşlanmadıysanız bile! Olabilir ki bir şey, sizin hoşunuza gitmez de, Allah onda bir çok hayır takdir etmiş bulunur.*"⁴⁵ "*Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır*"⁴⁶ buyrulmuştur. Ayette geçen "*kadınlarla iyi geçinin*" cümlesi üzerinde durulması gereken bir ifadedir. Bu ifadeyle Allah Teâlâ erkeklere kadınlarla olan ilişkilerinde bir ölçü koymuş ve geçimdeki sorumluluğu öncelikle erkeğe yüklemiştir.

Bu ölçüyü de Hz. Peygamber (s.a.v.) pekiştirmiş erkekleri, kadınların hak ve hukukunu gözetmeye ve kadınlara daima iyi davranmaya dâvet etmiş ve kendi yaşantısıyla da örnek olmuş; "*Sizin en hayırlınız, ehline (eşine ve çocuklarına) en hayırlı olanınızdır. Ve ben de ehline karşı en hayırlı olanıyım.*"⁴⁷ "*Mü'minlerin iman bakımından en olgunu ve en hayırlısı, hanımına karşı en hayırlı olanıdır.*"⁴⁸ "*Size iki zayıfın haklarını haram kılıyorum; biri yetim, diğeri kadın*"⁴⁹ "*Onlara yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin, onları dövmeyin, onlara çirkin demeyin, fenâ söz söylemeyin!*"⁵⁰ "*Siz iffetli olun ki hanımlarınız da iffetli olsun, siz anne ve babanıza iyi muamele edin ki evlatlarınız da size iyi muamele yapsınlar.*"⁵¹ "*Kadınları dövmeyiniz!.. Kadınlarını döven kimseler, sizin hayırlınız değildir.*"⁵² "*Kadınlara karşı hep hayır tavsiye edin. Zira onlar sizin yanınızda birer emanettir*"⁵³ buyurmuştur. Yine Müslümanlara son seslenişi veda hutbesinde; "*Kadınların haklarını yerine getirme hususunda Allâh'tan korkunuz! Zîrâ siz onları Allah'ın bir emâneti olarak aldınız*"⁵⁴ buyurarak vasiyette bulunmuş ve görevin hassasiyetine, vazife bilincinin

⁴⁴ Buhârî, Nikâh, 81.

⁴⁵ en-Nisâ, 4/19.

⁴⁶ Bakara, 2/228.

⁴⁷ Müslim, Nikâh, 63; İbn Mâce, Nikah, 50.

⁴⁸ Müslim, Nikâh, 63; İbn-i Mâce, Nikâh, 50; Dârimî, Nikâh, 55.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, II, 439.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, Nikah, 40-41.

⁵¹ Münâvî, Feyzu'l-kadir, IV, 420.

⁵² Ebû Dâvûd, Nikâh, 42; İbn-i Mâce, Nikâh, 51.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, V, 72.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, Menasik, 56; Müslim, Hac, 147.

önemine vurgu yapmıştır.⁵⁵ Hz. Peygamber bireysel anlamda emanete hiyanetin imanla bağdaşmadığını ve münafıklık alameti olduğunu ifade etmiş,⁵⁶ emanetin ganimet bilinmesini, emaneti muhafaza yerine fırsatçılığa dönüştürmeyi toplumu felakete sürükleyen on beş bela içinde saymıştır.⁵⁷ Erkeğin kadını Allah'ın belirlediği şartları çerçevesinde emanet olarak görüp onun adına muhafaza etmemesi onun sahibine ihanet etmesidir.

Enes İbn Mâlik (r.anh) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) bir seferde idi. Beraberinde siyah bir hizmetçisi vardı ki, ona Enceşe deniliyordu. Bu siyah köle, kafilenin develerini güzel neşîdeler okuyarak sevk ediyor ve hızlı yürütüyordu. Fakat deve üzerindeki bulunan hanımlar için bu sürat uygun olmayabilirdi. Bu yüzden Rasûlullah ona: "*Yâ Enceşe! Dikkat et, camlar kırılmasın!*"⁵⁸ buyurarak kadınlara ihtimam gösterilmesini istemiş onların cam gibi zarif, kırılgan ve hassas olduklarını ifade etmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın varlıklar arasına koymuş olduğu bir denge vardır ve her varlığın yaratılışına uygun ortam ve şartlar sağlanmalıdır. Cama, demir⁵⁹ muamelesi yapmak, kadının erkeklerle bire bir aynı şartlarda yaşaması, çalışması (zaman, mekân, sorumluluk, iş gücü vs.) eşitlik ve ona hak verme, pozitif ayrımcılık yapma değil, bu dengeyi bozma, kadını kırma, ona gücünün üstünde yük yükleme, eziyet etme, zulmetme olur.

2.4. Nafakada

Kadınlara nafakası ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "*Annelerin yiyecek ve giyeceği, gücünün yettiği ölçüde çocuğun babasına âiddir.*"⁶⁰ "*Hâli vakti geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin! Rızkı kendisine daraltılan fakir de, nafakayı Allâh'ın ona verdiğiinden versin!*"⁶¹,

⁵⁵ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya: Mehîr Vakfı, 2017, s. 175.

⁵⁶ Buhârî, Şehâdet, 28, Müslim, İmân, 107; Tirmizî, İmân, 14.

⁵⁷ Tirmizî, Fiten, 38.

⁵⁸ Buhârî, Edeb, 95; Ahmed b. Hanbel, III, 117.

⁵⁹ Kadınlar camının zarif, ince, kırılgan, hassas özelliklerine benzetilmesinden hareketle erkekler de demirin güçlü, dayanıklı, sert, kalın özelliklerine benzetilebilir. Yine bunun da istisnaları mutlaka olabilir. Ama istisnalar kaideyi bozmaz denilebilir.

⁶⁰ Bakara, 2/233.

⁶¹ Talak, 65/7.

boşanma ile ilgili yerde “onları (kadınları) gücünüz ölçüsünde oturdunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hâmile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız çocuğu, başka bir kadın emzirecektir.”⁶² Bu ayetlerle hanımın nafakasından kocanın sorumlu olduğu bildirilmiştir.⁶³ Hatta İslam hukukunda diğer akrabaların nafaka temininde din birliği şartı aranırken eş veya anne olan kadının nafakasını temin edenle aynı dinden olma şartı da aranmamıştır.⁶⁴

Normal bir hayat yaşanabilmesi için gerekli olan mesken, yiyecek, içecek, giyecek, eğitim, hizmetçi ve tedavi masraflarını⁶⁵ içine alan nafaka konusunda kadına pozitif ayrımcılık yapılmıştır. Çünkü kadının yaratılıştan taşıdığı özellikleri nafaka temini konusunda zorlanmasına, ezilmesine hatta baskı ve şiddete uğramasına yol açabilir. Bu yüzden İslam hukukunda koca hanımının, baba kızının, erkek kardeş kız kardeşinin, erkek evlat annesinin nafakasını temin etmekle mükelleftir. Erkek akraba yoksa sorumluluk devlete geçer. Yani İslam dinine göre kadın, hangi konumda olursa olsun her zaman sosyal güvenliği tam birisidir. Kimse kadını, kendi nafakası için dahi para kazanmaya ve

⁶² Talak, 65/6.

⁶³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, Konya: Mistaş Matbaası, 1977, s. 202.

⁶⁴ Kâsânî, Alaüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûdî'l-Hanefî (587/1191), *Bedâi'ü's-sanâi fi tertibi's-şerâi*, Beyrut, 1997, V, 168, 189; *Mergînânî*, Ali b. Ebû Bekr (593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Miibtedi*, Beyrut, ts., I, 334; Şirbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatib (977/1570), *Muğni'l-muhtâc*, Beyrut, 1994, V, 184; İbn Cüzey, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed (741/1340), *el-Kavaninü'l-fikhiyye*, yy., ts., s. 193; Derdir, Ebû'l Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, (1201/1786), *eş-Şerhu's-Sağîr ala Akrabi'l-Mesâlik*, Kahire, ts., II, 751; Ömer Nasuhi Bilmen (1971), *Hukukî İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, İstanbul, 1985, II, 502; Zeydân, Abdülkerim (2014), *el-Mufasssal fi ahkâmî'l-mer'e ve'l- beyti'l-müslim fi's-şeriâtî'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1415, X, 190, 191.

⁶⁵ Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1976, s. 15; Kadının Nafakası konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammedî'l-Hanefî (483/1091), *Mebsut*, Beyrut, 1989, 180, vd; Kâsânî, *Bedâi*, V, 153, vd.; İbn Kudâme, Muvaftakuddîn Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğni ve's-şerhu'l-kebir ala Metni'l-Mukni*, Beyrut, 1412, IX, 235, vd; İbn Kudâme el-Makdisi, Şemsüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebî Ömer Muhammed (682/1283), *eş-şerhu'l-kebir ala Metni'l-Mukni* (Muğni ile birlikte), Beyrut, 1412, IX, 234, vd; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 151, vd.; İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrahim (970/1562), *Bahrü'r-raik*, Mısır, 1993, IV, 192, vd.; Derdir, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 686, vd; İbn Âbidîn, Muhammed b. Ömerî'l-Hanefî (1252/1836), *Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, I-VIII, İstanbul 1984, III, 608; Bilmen, *İstilahat-ı Fikhiyye*, II, 258.

bunun için çalışmaya zorlayamaz. Kadının çalışıp kazanma mecburiyeti olmamasına rağmen ihtiyaç olması ya da kadının istemesi halinde kadın, dine ve ahlaka ters düşmeyen her çeşit mesleği icra edebilir. Yani meşru bir işte, tesettür, halvet, ihtilat konularında uyması gereken sınırlara dikkat ederek, vazifelerini ve ibadetlerini aksatmadan, evli ise eşinden izin alarak,⁶⁶ iffet ve vakarlı bir şekilde çalışabilir.

2.5. Ehliyet

Yine İslâm hukukunda kadın tam fiil ehliyetine sahiptir. Kadın olmak, hak ehliyetini ve fiil ehliyetini daraltan bir sebep değildir.⁶⁷ Kadının bir erkek gibi her türlü hukukî işlem yapabilir. Yani kendi şahsi malları üzerinde mutlak tasarruf hakkı mevcuttur. Malını harcama sahası, meşru çerçevede tamamen kendi iradesine bağlıdır. Malını dilerse hayır yolunda harcar dilerse ticarî işletmelerde kullanır. Kadının malı konusunda ne babasının ne kocasının ne de bir başkasının tasarruf hakkı vardır.

2.6. Mirasta

Kadının mirastaki payı, iddia edildiği gibi, sadece erkeğin yarı hissesi kadar değildir. İslâm hukuku kadına kız evlat, anne, nine, kız kardeş, eş, torun olmasına göre farklı oranlarda her durumda miras hakkı vermiştir. Yani kadın hep aynı ve erkekten hep az hisse almaz. Ölene yakınlığına, tek kişi, birden fazla kişi olmasına veya onunla birlikte varis olan kişiye göre hissesi değişir. Bazen erkekten fazla aldığı da olur.

Mirastan kadına erkeğin yarısı kadar hisse verilmesi, kadının mirasçı olarak sahip olabileceği bütün konular için değil, sadece kadının, aynı ana-babanın çocuğu olarak erkek kardeşi ile birlikte mirasçı olması durumunda söz konusudur.⁶⁸ Kardeşler arasında erkeğe iki kızı bir verilmesinin sebebine gelince; erkek kardeşe çok miras payı veril-

⁶⁶ Eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi açısından gerekli bir izindir.

⁶⁷ Büyük Ali Haydar Efendi (1322/1903), *Usul-i Fıkıh Dersleri*, neşr. M. Çelik, K. Meral, İstanbul: Fatih Matbaası, ts., s. 482; Zekiyuddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, terc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: TDV, 1996, s. 299.

⁶⁸ Küçük Ali Haydar Efendi (1354/1935), *Teshîlû'l-ferâiz (İslam Miras Hukuku)*, sad. Orhan Çeker, Konya: Tekin Kitabevi, 1984; 47; Ali Himmet Berki (1395/1976), *Feraiz İlmi ve İhtikali*, Ankara 1986, s. 55; Hamza Aktan, *Mukayeseli İslam Miras Hukuku*, İstanbul 1991, s. 108.

mesinin sebebi onun toplum içindeki askerlik, mehir, evlilik harcamaları, nafaka yükümlülüğü, akrabanın ödeyeceği bazı kaza tazminatlarına katılma gibi ağır malî sorumluluğunun olmasındandır. Kadına sorumluluk da verilmemiş fazla pay da verilmemiştir. Miras taksimi ihtiyaç ve sorumluluğa göre yapılmış nimet külfet dengesi gözetilmiştir. Erkek kardeş aldığı iki payı hep harcayacak, hep eksiltecektir. Kız kardeş ise aldığı bir payın yanında ona mehir, nafaka ilave ederek, malını ve payını artıracak ve bu paylar da sadece kendine ait olacaktır. İlk başta erkek kardeş fazla pay alır gibi görünürse de iş alınan payların dağılımına ve kullanılmasına gelince kız kardeşin az payı erkek kardeşin fazla olan payından daha çok hale gelecektir. Bu da kadını erkeğe göre daha avantajlı konuma getirerek onu muhtemel sıkıntılardan korumuş olacaktır.

Diğer taraftan öncelikle mirastan pay alan ashab-ı feraiz dediğimiz on iki kişinin sekizi (karı, kız, oğlun kızı, ana bir kız kardeş, ana baba bir kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne ve nine), diğer taraftan hiçbir zaman mirası sakıt olmayan altı kişinin de üçü (kız, karı, anne) kadındır. Hayattayken de bir erkeğin bakmakla yükümlü olduğu bu kişilerin, ölümünden sonra da bakımı miras yoluyla devam etmiştir. Ayrıca İslam miras hukukunda hisselerin Allah tarafından açıkça belirlenmiş olması bu konuda kadına yapılacak baskı ve şiddete engel olmuştur.

2.7. Evlilikte

Evlilikte denklik, kadınların haklarını korumak ve kadının zor duruma düşmemesi için erkekte aranmıştır. Yâni bir erkeğin, evleneceği kadına, Müslümanlık, dindarlık, nesep, hür olma, meslek ve zenginlik gibi niteliklerde denk durumda bulunması tavsiye edilmiştir. Mezhepler, evlenecek kişiler arasında dindarlık bakımından eşitlik bulunmasının kesinlikle gerekli olduğu görüşünde birleşmişlerdir.⁶⁹ İslam hukukçularının bir kısmı erkeğin kadına denk olmasını evlilik akdinin sıhhat şartı görürken bir kısmı lüzum (bağlayıcılık) şartı olarak kabul etmiştir.⁷⁰

⁶⁹ el-Kasani, *Bedâi*, II, 317 vd.; İbnü'l-Hümmam, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid (861/1456), *Fethü'l-Kadîr*, yy.: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1970/1389, II, 417, vd; eş-Şirbini, *Muğnîl-Muhtac*, III, 164; İbn Kudame, *el-Muğnî*, VI, 480; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 169.

⁷⁰ Komisyon, *İslam Hukuku*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, s. 440.

Evlenecek erkeğin kadından çok farklı niteliklere sahip olması arada çatışma, anlaşmazlık, baskı ve şiddetin oluşmasını, tersi de yani eşlerin birbirine yakın statüde bulunması huzur, mutluluk, güven ve anlaşmayı kolaylaştırır. Erkeğin kadına dinî, ekonomik ve sosyal seviye bakımından yakın ve denk olması eşler arasında ve hısımlar arasında uyum, sevgi, saygı ve hoşgörüye vesile olacağı gibi kadına alışmış olduğu ortam sağlanarak doğabilecek sorunları da en aza indirecektir. Böylece kadına huzurlu ve güvenli bir ortam sağlanmış olacaktır. Diğer taraftan velisinin kendisini denk olmayan birisiyle evlendirmesi durumunda da kadına itiraz ve fesih hakkı doğacaktır.

Hz. Peygamber (s.a.v.): “Kadınları denkleleriyle evlendirin, onları velîleri evlendirsın..”⁷¹ buyurmuştur. Rasûlullâh (s.a.v.), Hz. Ali (r.a.)’a hitâben şöyle buyurmuşlardır: “Üç şeyi geciktirme: Vakti gelince namazı; hazır olduğunda cenâzeyi; dengini bulunca evlenecek kızı...”⁷²

Evlenecek kadında aranması gereken vasıflarla ilgili “Kadınları yalnız güzellikleri için nikah etmeyin!. Muhtemeldir ki, güzellikleri onları ahlâken alçaltır. Onlarla mallarının hatırı için de evlenmeyin! Belki malları kendilerini azdırır. Kadınlarla dindarlıkları yüzünden evlenin! Muhakkak ki yırtık elbiseli, siyah, fakat dindar bir kadın daha kıymetlidir”⁷³ hadisin yorumlanmasından dolayı eş seçme erkeklere yönelik olarak gösterilmiştir. Oysa bu hadis, kadın ve erkeğin her ikisine birlikte hitap etmektedir. Eş seçimi konusunda, kadın da erkek gibi aynı haklara sahiptir. Çünkü bir evliliğin uzun ömürlü, huzurlu, mutlu ve güvenli olması temelde buna bağlıdır. Kadına, dengi olmayan ve istemediği bir erkekle evlenmesi konusunda baskı ve şiddet uygulanamaz.

Kadın sahâbilerden dul bir hanım olan Hansa’yı babası birisine nikâh etmiştir. Ama Hansa, bu evliliğe rıza göstermeyerek Hz. Peygamber (s.a.v.)’e başvurmuş ve babasının nikâhladığı adamla evlenmek istemediğini bildirmiş. Hz. Peygamber (sa.v.) de, onun bu sözü üzerine böyle bir evliliğin olamayacağını söylemiştir.⁷⁴

Yine İbn-i Abbas (r.a.)’ın rivâyetine göre, bir defasında da bekâr bir kız Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yanına gelerek dert yanmış. Babasının,

⁷¹ Zeylaî, Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf (762/1360), *Nasbu’r-riye li ehâdisi’l- Hidâye*, Riyad 1393/1973, III, 196.

⁷² Tirmizî, Salat, 127; Ahmed b. Hanbel, I, 105.

⁷³ Buhârî, Nikâh 16; Ebû Dâvûd, Nikâh 2; İbn Mâce, Nikâh 6; Nesâî, Nikâh 13.

⁷⁴ Buhârî, Nikâh 43, İkrâh, 3; Ebû Dâvûd, Nikah, 26; İbn Mâce, Nikah, 12; Nesâî, Nikah, 35.

kendisini arzu etmediği biriyle evlendirdiğini söylemiş. Hz. Peygamber (s.a.v.), kıza bu evliliği devam ettirip ettirmemekte tamamen serbest olduğunu buyurmuştur.⁷⁵

Evlenecek kıyla erkeğin birbirlerini evlenmeden önce görmeleri tavsiye edilmiştir.⁷⁶ Görüşme sırasında evlenecek kıyın kendi yakın akrabalarından tam eda ehliyetine sahip, en az birisinin bulunması şartı aranmıştır. Bu evlenecek kıyı hem haramdan korumuş, hem kıyın hakkında kötü düşüncelerin oluşmasına⁷⁷ hem de kıyın baskı ve şiddete maruz kalmasına engel olmuştur. Yalnız olarak görüşmeye müsade edilmemiştir. Nitekim bunun mahzurlu oluşu hadîs-i şerîfde açıkça zikredilmiştir: “Bir erkek yalnız olarak bir kadınla kaldı mı, mutlaka onların üçüncüleri şeytandır.”⁷⁸

İslam hukukçularının çoğuna göre nikâh akdinde kıyın yerine velisi bulunur ve onun adına akdi yapar.⁷⁹ Bu hüküm de kıyın evlilik teklifini kabul etme yönünde baskı ve şiddet görmesine, istismar edilmesine engel olmuştur. Bu yetkinin kötüye kullanılmaması ve kadının zarar görmemesi için İslam hukukunda velide bir takım şartlar (akıllı, hür, buluğa ermiş, Müslüman, rüşd ve adalet sahibi olma⁸⁰) aranmıştır. Ayrıca veli kıyı denk olmayan ve hakkettiği mehirden az mehirle evlendirmek istese kıyın hâkime başvurma ve fesih hakkı da vardır.

Allah Teâlâ: “Aldığınız kadınlara mehirlerini seve seve verin!”⁸¹ ve “Bunlardan başkasını (haram olanlar dışındaki kadınları), namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin”⁸² buyurarak evlenen erkeklerin, kadınlara mehirlerini vermelerinin gerekli olduğunu bildirmiştir.⁸³ Mehir nafakanun dışın-

⁷⁵ Ebû Dâvûd, Nikah, 23-24; İbn Mâce, Nikah, 12.

⁷⁶ Hz. Peygamber birisiyle evlenmek isteyen Muğire b. Şu‘be’ye: “Ona bak çünkü bu en uygun davranıştır” buyurmuştur. (Buhârî, Nikâh 36; Müslim, Nikâh, 12; Tirmizi, Nikâh, 5; İbn Mâce, Nikâh, 9).

⁷⁷ Adnan Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul: Hikmetevi, 2014, s. 53; Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, Bursa: Emin Yayınları, 2015, s. 23.

⁷⁸ Tirmizî, Radâ, 16. Fiten, 7; Ahmed b. Hanbel, I, 18, 26

⁷⁹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 114.

⁸⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 309.

⁸¹ Nisâ, 4/4.

⁸² Nisâ, 4/24.

⁸³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 185; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 338.

da maddi değeri olan bir hediyedir. Mehir, kocanın, annenin, babanın veya velînin değil, kadının Allâh tarafından belirlenmiş en tabîî hakkı ve hayat garantisidir. Kadın, mehrini harcama konusunda serbesttir dilerse hayır yolunda harcayabilir dilerse ticârî işlerde kullanabilir. Mehir, evlilik süresince kadın için bir yedek akçe niteliğindedir. Çünkü beklenmedik bir zamanda kocasını kaybetmesi veya boşanmaları durumunda, kendisine yeni bir hayat hazırlayınca kadar başkasına muhtaç olmadan mehirle destek sağlayabilir.

Anlamakta ve kabullenmekte zorlanan, ama ayrıntılı ve geniş çaplı düşünüldüğünde gayet makul gelen, birden fazla kadınla evlenme izni dahi kadınların hakkını korumaya ve mağdur olmalarını engellemeye yöneliktir. Kur'an'da Allah Teâla tek kadınla evliliği Müslümanlara tavsiye etmiştir. Dolayısıyla İslam'da tek eşlilik esastır. İslâm'da bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine gelince bu bir izin, ruhsattır. Ruhsat ise zaruret, meşakkat ve ihtiyaç durumunda söz konusudur.⁸⁴ Zevk ve keyif için değil ancak belli şartlar dâhilinde izin vardır. Mesela: Savaş vb. zamanlarda kadın sayısı arttığında özellikle yetim ve dul kadınların haklarını korumak, nafakalarını temin etmek ve onlara yapılan haksızlıkları önlemek için veya kadının felç, bulaşıcı hastalık gibi ciddi bir rahatsızlığı anında kocadan tamamen ayrılarak korunma, bakım ve nafakadan mahrum olarak mağdur olması gibi durumlarda, her konuda eşler arasında adaletli davranmak şartıyla ikinci eşe izin verilmiştir. Aksi halde hoş karşılanmamıştır. Nitekim Ayet-i kerimde "..*şayet, aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız..*"⁸⁵ buyurulduğu gibi Hz. Peygamber de kızı Fatma'nın üzerine evlenmek isteyen Hz. Ali'ye itiraz etmiş, kızının buna tahammül edemeyeceğini, bu yüzden günaha girebileceğini söyleyerek ikinci evliliğine karşı çıkmıştır.⁸⁶ Ayrıca zulmetmesinden korkulan, emanet hükümlerine riayet edemeyecek erkeğin tek kadınla bile evlenmesi hoş görülmemiştir.

⁸⁴ Zorunlu durumlarda kimi batı toplumlarında da çok evliliğe başvurulduğu olmuştur. Almanya da II. Dünya Savaşı sonrasında erkek nüfusun önemli ölçüde azalması üzerine çok evliliğe yasal düzenleme getirildiği gibi aynı nedenle Atina Cumhuriyeti'nde de çok evlilik uygulanmıştır (Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, s. 93).

⁸⁵ Nisâ, 4/3.

⁸⁶ Buhârî, *Fezailü ashâbi'n-nebî*, 16, *Nikâh*, 110; Müslim, *Fezailü's-Sahabe*, 96; Ebû Dâvûd, *Nikâh* 12; Tirmizi, *Menakıb*, 61.

Diğer taraftan İslâm hukukunda ilk eşin nikâh akdi sırasında kendi üzerine evlenilmemesini, evlenilen eşin boşanmış kabul edilmesini veya evlendiği takdirde ikinci zevceyi, birinci zevcenin kendisi boşama hakkına sahip olabilmesi şartlarının koşulmasında, ilk eşin rızası gerekir. Aksi durumda ikinci evlilik geçerli olmaz veya geçerli olsa bile ikinci eş boş olur.⁸⁷ Şu ayet ve hadis ilk eşin rızasının gereğine delil olarak getirilmiştir. *"Bir kadın eğer kocasının geçimsizliğinden veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, karı-kocanın aralarında anlaşarak sulh yapmalarında bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır."*⁸⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.): *"İfa etmenize en çok layık olan şart kadınların namusunu helal edinirken (kadınları nikâhlarken) koştunuz şarttır"*⁸⁹ buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in : *"Sizden biriniz uzun zaman ailesinden ayrılmışsa, gelişinde evine geceleyin (gizlice) varmasın"*⁹⁰ hadisinden hareketle İslam hukukunda kocanın hanımını hazırlıksız yakalaması ve onun hakkında suizanda bulunarak ona baskın yapması, onu gizli bir şekilde tetkik ve teftiş etmesi, zan altında bırakmasını uygun görülmemiştir. Bu düzenlemeyle kadının zor duruma düşmesine engel olunmuştur.

2.8. Velâyette

İslâm hukukçularının çoğuna göre⁹¹ çocukların velâyeti anneye değil babaya verilir. Çocuğun doğumuyla babanın velâyeti başlar. Ancak hidâne devresinde velâyet/hidane hakkı anneye verilir. Çünkü çocuğun bu devrede daha çok anneye ihtiyacı vardır. Bu devrede dahi çocuğun şahsı ve malı üzerindeki hukukî temsil yetkisi babaya aittir.⁹² Çünkü kadınlar yapabileceklerinden sorumlu olur. Kadının cinsiyetinden dolayı taşıdığı özellikleri bazı sorumlulukları almasına engel olur, kendisinin yapacağı işlerde ise kolaylık sağlar. Anne çocuğun sadece

⁸⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (751/1350), *İlamü'l-muvakkiin an rabbi'l-alemin*, thk. Taha Abdürrauf Sa'd, Beyrut Dârü'l-cil, 1973, III, 343; Hukûk-ı Aile Kararnâmesi, md. 38; Bilmen, *İstilahat-ı Fıkhiyye*, II, 36- 40; Hayrettin Karaman, *İslam Hukuku*, I, 328.

⁸⁸ en-Nisâ, 4/128

⁸⁹ Buhârî, Nikâh, 53.

⁹⁰ Müslim, İmare 184.

⁹¹ Ebû Zehra, Muhammed, (1394/1974), *el-Vilâyetü ale'n-nefs*, yy., ts., s. 100

⁹² İbn Kudâme, *Muğnî*, VI, 601; İbn Kudâme el-Makdisi, *eş-şerhu'l-kebîr*, VI, 617; Mustafa Kelebek, *İslâm Aile Hukukunda Velâyet* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1996, s. 30.

öz bakım ihtiyaçlarını (yedirme, içirme, temizlik işlerini) yerine getirirken babanın çocuğu koruma ve onun nafakasını (yiyecek, içecek, mesken temini, eğitimi, sağlık giderleri) temin etme, akika kurbanını kesme, çocuğu sünnet ettirme, fitır sadakasının verme, evlendirme, çocuğun verdiği zararlar tazmin etme gibi görevleri vardır.

2.9. Şahitlikte

İslâm hukukunda kadının şahitliği duruma göre değişmiştir. Bazen bir kadının şahitliği bazen iki kadının şahitliği kabul edilmiş, kadın erkek ayrımı yapılmamış⁹³ bazen de kadının şahitliği hiç kabul edilmemiştir.

Erkeklerin vâkıf olamayacağı ve tamamen kadınların ilgi sahası olan doğum, bekâret, emzirme ve lohusalık gibi kadınlara mahsus hallerde, erkeğin değil, sadece kadının hatta tek kadının şahitliği yeterli görülmüştür.⁹⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emzirme konusunda tek kadının şahitliğini kabul ettiği bilinmektedir. Yine *"Erkeklerin muttali olmadıkları şeylerde kadınların şahitliği makbuldür."*⁹⁵ buyurmuştur.

Kur'an-ı Kerimde geçen: *"Ey iman edenler! Belirli bir vadeye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. Bunu, aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın. Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendilerine güvendiğiniz bir erkek ve -biri unutulunca diğerinin hatırlatması için- iki kadın yeter."*⁹⁶ Ayetindeki kadınla erkek arasında şahitlik konusundaki farka gelince bu, kadının psikolojik ve biyolojik yapısının erkekten farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı haller-

⁹³ "İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun." (Talak 65/2), "Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de geri alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin. Zengin olan (veli) iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter." (Nisa, 4/6).

⁹⁴ Şâfiî, Muhammed b. İdris b. Abbas (204/820), *el-Ümm*, Beyrut, 1993, VII, 88; Kâsânî, *Bedâi*, IX, 49; İbn Rüşd, Ebû'l Velîd Muhammed, (595/1198), *Bidâyetü'l-Müçtehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut, 1995, IV, 177; *el-Fetevâ'l-Hindiyye*, (Ebû'l-Muzaffer Muhyiddin Muhammed Bahadır Alemgir (1118/1706) tarafından, Şeyh Nizam başkanlığında bir komisyona hazırlattırılmıştır.), Beyrut, 1991, III, 465; Zeydân, *Mufasssal*, IX, 371; Abdulaziz Bayındır, *İslâm Muhakeme Hukuku*, İstanbul, 1986, s. 164.

⁹⁵ Buhârî, Nikâh, 23.

⁹⁶ Bakara, 2/282.

de iki erkek şahidin bulunmasının kolay olmaması, ilgi, bilgi, tecrübe ve dikkatin farklı olması da söz konusu olabilir. Diğer taraftan eğer birinci kadın unutmaz da şahitlik yaparsa veya birinci unuttur da ikinci şahitlik yaparsa her halükârda yine bir kadın şahitlik yapmış olmaktadır.

Âyet-i kerîmede iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk sayılması değil, iki kadın şahit bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir. İki kadın şahit önerilmesinin sebebi, birisi yanılırsa diğerinin ona hatırlatması içindir. Ancak âyette "iki kadın şahitten biri mutlaka yanılır veya unuttur" denmemektedir. "Yanılırsa veya unutursa" denmektedir. O halde iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmazsa, şahitliğini tam olarak yaptığı için, erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli, aynı zamanda eşit değerde olacaktır. Bu ise kadının şahitliğinin, erkeğin şahitliğine denk olabileceğini gösterir. Diğer taraftan kadınlar için birisi unutursa diğerini hatırlatacağı fikri kadınlar için bir rahatlık ve kolaylıktır.

Hz. Aişe'nin tek başına rivayet ettiği haberlerin tereddütsüz kabul edilmiş olması hatta onun erkek sahabilerin rivayet ettiği birçok rivayeti düzeltmiş olması da bu konuda dikkat çekicidir.

Şâhitliğin düzgün yapılmaması halinde manevi ve maddî cezâ vardır. Meselâ, birisi zinâ isnadı ile birinin aleyhine şهادette bulunduğu zaman ve bunu gerektiği şekilde ispat edemediği zaman şâhit seksen sopa ve bir daha sözünün geçerli olmaması cezasını alır. İşte İslâm hukukunda şahitliğin bu sıkı ve ağır sorumluluğu dikkate alınarak, kadın zinâ, iffete iftirâ, içki, hırsızlık gibi had ve kıyas davalarında şahitlikten muaf sayılmıştır. Kadının öldürme, yaralama, hırsızlık gibi kötü fillerde şahit kabul edilmemesi, hem kadının duygusal, merhametli, ince düşünceli olma özelliklerinden dolayı bu işi çok iyi yapmaması, hem tahammül edememesi, hem de şahitlik yapması veya yapmaması ya da farklı şekilde ifade kullanması şeklinde baskı, tehdit ve şiddetten onu koruma sebebinden dolayıdır.

2.10. Boşanmada

İslâm hukukunda evlilik akdine belli bir zaman tayin edilmemiş, aksine evliliğin sürekli olması ve devam etmesi istenmiş fakat evli-

likteki huzursuzluk tarafların Allah'ın emirlerini terk etmelerine veya yasaklarını işlenmelerine sebep olacak boyuta gelmesi halinde kadına da kocasından son çare olarak ayrılma hakkı verilmiştir. Ancak bu belli şartlara bağlanmıştır. Şu durumlarda kadının da evliliği sona erdirmeye hakkı vardır.

1. Kadın evlilik sırasında veya öncesinde kocasından boşama hakkını almışsa buna İslam hukukunda "Tefviz-i talâk"⁹⁷ denilir.

2. Kocanın akıl hastalığının ve bulaşıcı hastalığının bulunması gibi evlilik hayatına engel veya onu çekilmez hale getiren sebeplerin varlığı halinde, evliliğin sona erdirilmesi için kadın, hâkime başvurabilir. Hâkim de karı-kocayı ayırır. Buna da İslam hukukunda "tefrîk"⁹⁸ adı verilir.

3. En önemlisi ve hukuk tarihimiz boyunca en çok tatbik edilen bir usul de karı-kocanın karşılıklı rızâ ve bir bedel ile ayrılmalarıdır. Buna da "muhâla'a"⁹⁹ adı verilir.

Bunların dışında boşama yetkisinin kocada olması hem kadını ağır sorumluluktan kurtarmış hem de kadına boşaması veya boşamaması yönünde baskı ve şiddet yapılmasına engel olmuştur. Genelde kadının şefkatli, merhametli, hassas ve duygusal olması, lohusalık ve adet sebebiyle hormonlarındaki hareketlilikten dolayı sabit duygular içinde olamaması erkeğin ise soğukkanlı, metanetli, akli hareket etmesi, temkinli olması ve evlilikte özellikle maddi sorumluluğu taşıması düşünüldüğünde boşama yetkisinin ağırlıklı erkekte olması kadın için aslında yine pozitif ayrımcılıktır. Çünkü boşama erkeğin sınırsız, şartsız, keyfi ve rasgele kullanacağı bir yetki değil, kadının lehine erkeğe pek çok sorumluluk yükleyen bir haktır. Nitekim Ayet-i Kerimelerde de bu durum ifade edilmektedir.

"Eşine yaklaşmaya yemin eden erkek dört ay yemin eden erkek dört ay bekler..."¹⁰⁰

"Boşanma iki defadır. (Sonra) Ya iyilikle tutmak veya güzellikle bırak-

⁹⁷ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 280; Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku*, Çorum, 2017, s. 287.

⁹⁸ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 368.

⁹⁹ Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku*, s. 261.

¹⁰⁰ Bakara, 2/226.

mak (gerekir). Onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi geri almanız size helal değildir.”¹⁰¹

“Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın”¹⁰²

“Erkek eşini üçüncü defa boşarsa, (boşadığı) eşi bir başkasıyla evlenip de, daha sonra boşanmadıkça, onunla tekrar evlenemez...”¹⁰³

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın”¹⁰⁴

“İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya meşru ölçüler içerisinde (nikâhınız altında) tutun veya onlardan meşru ölçülere göre ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun.”¹⁰⁵

“Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara müt’a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan duruma göre, fakir de durumuna göre vermelidir.”¹⁰⁶

“Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah’tan korkun. Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın”¹⁰⁷

Kur’an-ı Kerim’de¹⁰⁸ belli şartlar ve usule göre yerine getirilmesi gereken boşama sorumluluğunu taşıyan kocaya en çok anlaşmazlığın olduğu anda bile kadına zarar vermemesi, ona iyi davranmasının hatırlatılması ve uyarıda bulunulması çok dikkat çekicidir. Sadece bu uyarı bile İslam’ın kadına bakış açısını yansıtmak için yeterlidir.

İslâm hukukunda erkeğin kendisine verilen boşanma yetkisini eşi aleyhine kullanmasını önlemek için de bazı tedbirler alınmıştır. Mesela ölüm hastalığında (ölüm döşeginde) bulunan koca, eşini boşar ve

¹⁰¹ Bakara, 2/229.

¹⁰² Nisa, 4/20.

¹⁰³ Bakara, 2/230.

¹⁰⁴ Bakara, 2/231.

¹⁰⁵ Talak, 65/2.

¹⁰⁶ Bakara, 2/236.

¹⁰⁷ Talak, 65/1.

¹⁰⁸ “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah’ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah’ın sizin üzerinizdeki nimetini, (size verdiği hidayetini), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab’ı ve hikmeti hatırlayın. Allah’tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir” (Talak, 65/2).

iddet bitmeden ölürse eşini mirasından mahrum etme hilesine başvurmuş olduğu kabul edilir ve boşamasına rağmen kadın kendisine vâris olarak kalır. Buna mukâbil, aynı müddet içinde boşayan koca değil de kadın vefat ederse koca ona vâris olamaz.¹⁰⁹ Çünkü boşama yetkisini kullanarak ırsiyet hakkını düşürmüştür.

2.11. İbadetlerde

İbadetler konusunda da kadınlara bazı kolaylıklar tanınmış, onlar zor ve sıkıntılı duruma düşmekten korunmuşlardır. Namaz, oruç, hac ve cihat gibi ibadetlerde kadınlar güç ve kabiliyetine göre yapabildikleriyle sorumlu tutulmuşlardır. Yapamadıkları ve güçlerini aşan yerde ya onlara kolaylıklar getirilmiştir, imtiyazlar verilmiş ya da yükümlülükleri kaldırılmıştır. Hiçbir zaman acı, sıkıntı ve zarar vererek bir sorumluluğu yerine getirme zorunluluğu söz konusu olmamıştır.

Kadınlar, beş vakit **namazla** mükellef olmakla birlikte, cuma, bayram ve cenaze namazlarından muaf tutulmuşlardır. Bu namazları kıldıklarında geçerli olur ama zorunlu değildir. Bu da onlar için bir kolaylıktır. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v): “Cuma namazı, her Müslüman üzerine cemaatle ifa edilmesi gereken bir vecibedir. Ancak dört istisnası vardır: Köle, kadın, çocuk ve hasta”¹¹⁰ buyurmuştur. Ayrıca kadınların namaz için ezân ve kâmet okuma mecburiyetlerinin olmaması da onlar açısından bir kolaylıktır.

İslâm hukukçuları, hayız ve nifâs durumunda; kadınların namazdan sorumlu olmadığını, bu halde iken namaz kılamayacaklarını belirtmişlerdir.¹¹¹ Bu günlere rastlayan namazlar, kılınmış hükmünde

¹⁰⁹ İbn Teymiyye, Takiyyüddin Ahmed b. Abdilhalim (728/1328), *Mecmû'ü' fetâvâ*, yy., 2005, XXXI, 369; Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali (743/1343), *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzî'd-dekâik*, Beyrut 1984, II, 248; Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed (1221/1806), *Haşiyetü'l-Büceyrimî alâ şerhi menheci't-tullab*, Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts., IV, 15; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, s. 237.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 209.

¹¹¹ Şâfiî, *el-Ümm*, Beyrut, 1993, I, 130, 131; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 38; İbn Rüşd, *Bidâye*, I, 115; İbn Kudâme, *Muğnî*, I, 394; Aynî, Ebû Muhammed Bedruddin Mahmud b. Ahmed (855/1451), *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, (Fethu'l-Kâdir ile birlikte), yy., 1970, I, 164; Remlî, Muhammed b. Ahmed (1004/1596), *en-Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*, Beyrut, 1984, I, 327; İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, I, 291; Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İyaz, *el-Fıkıh ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, Kahire, ts. I, 133; Kürdî, Ahmed el-Hacci, *Ahkâmü'l-mer'e fi fıkhi'l-İslâmî*, Dımaşk, 1993, s. 138; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkıhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, I-IX, Dımaşk, 1996, I, 469; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmi*, İstanbul, ts., s. 74; Orhan Çeker, “Fıkıhta Hasta”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 1997, sy. VII, s. 36.

olup iadesi gerekmez. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Fâtıma bint-i Ebî Hubeys'e hitâben: "Adet gördüğün sürece namazı bırak, adetın sona erince temizlenerek guslet ve namazı kıl"¹¹² ve "Kadın hayız gördüğü zaman namaz kılmaz"¹¹³ buyurmuştur.

Yine kadınlar, hayız ve nifâs hâlinde oruçlarını tutmazlar. Ancak, Ramazân ayında tutamadıkları oruçları daha sonra kazâ ederler. Hz. Âişe (r.anha)'nın bu konuda şöyle dediği rivâyet edilir: "Biz Rasûlullâh devrinde âdet görüyorduk. Namazı kazâ etmekle emrolunmuyor, ancak, tutamadığımız orucu kazâ etmekle emrolunuyorduk."¹¹⁴

Ramazân ayında hamile ve emzikli olan kadınlar, kendilerine veya çocuklarına bir zarar gelmesinden korkmaları durumunda oruç tutmayabilirler.¹¹⁵ Bu ruhsat, "Allah Teâlâ, yolcudan namazın yarısını kaldırdı; orucu yeme hususunda da ruhsat tanıdı. Ayrıca çocuk emziren ve hamile kadınlara, çocukları hususunda endişe ettikleri takdirde, orucu yeme ruhsatı tanıdı."¹¹⁶ hadisine dayanmaktadır. Daha sonra tutamadığı oruçlarını, gününe gün kazâ ederler. Kadın, altmış gün kefâret orucunu tutarken aybaşı veya lohusalık durumu olursa, oruca ara verir ve temizlendiği günden itibaren kalan günleri tamamlar.

Kadının hac ibâdetini yapması için, hacın diğer şartlarının yanında, ayrıca yol arkadaşının bulunması şartı vardır. Hadîs-i şerîflerde şöyle buyurulmuştur: "Kadın, yanında mahremi bulunmadıkça, üç günden fazla yolculuk yapamaz."¹¹⁷ Bu kadının yol güvenliğini sağlamak ve evden uzakta ihtiyaçlarının kolay elde etmesi içindir. Hac veya umrede ihrâma giren kadınlar, normal elbiseleri ile ihrama girerler ve ibâdet yaparlar. Telbiye getirirken seslerini yükseltmezler. Bir kadın ihramdan önce adet görür veya lohusa olursa ihram için gusûl abdesti alır, ihrama girer ve normal bir hacının yaptığını yapar. Sadece Kâbe'yi tavaf edemez. Hadîs-i şerîfde: "Hayızlı veya nifâslı kadınlar, mikat'a gelince boy abdesti alır, ihrâma girer ve Beytullâh'ı tavâf etmek dışında hacın bütün

¹¹² Buhârî, Hayz, 19; İbn Mâce, Tahâre, 119; Tirmizî, Tahâre, 93, 97; Nesâî, Tahâre, 135; Müslîm, Hayz, 62.

¹¹³ Buhârî, Hayz, 6, Savm, 40.

¹¹⁴ Müslîm, Hayız, 69; Ebû Dâvûd, Tahâret, 104; Nesâî, Sıyam, 63.

¹¹⁵ Serahsî, *el-Mebisut*, III, 99, 100; *Merğînânî, el-Hidâye*, I, 152; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-şerhu'l-kebir*, III, 23; İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, II, 422; *Hindîyye*, I, 207; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-Erbaa*, I, 573.

¹¹⁶ İbn Mâce, Sıyam, 12; Tirmizî, Sıyam, 21; Nesâî, Sıyam, 51, 61.

¹¹⁷ Buhârî, *Taksîru's-salât*, 4; Müslîm, Hac, 413.

menâsikini ifâ ederler."¹¹⁸ buyrulur. Ayrıca sa'y esnâsında kadınların, remel (omuzları silkerek çalınmış yürüme) yapması ve iki yeşil direk arasında koşarak yürümesi gerekmez.

2.12. Harpte

İslâm hukukuna göre kadın, askerlik yapmak ve harbe iştirâk etmekle mükellef değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.), kadınların cihâdının hacc ve umre olduğunu bildirmiştir. Hz. Aişe'nin cihadın üstünlüğünü görerek biz hanımlar da cihat yapmalı değil miyiz sorusuna Hz. Peygamber hanımlara haccı mebruru en üstün cihat olarak tavsiye etmiş, "*Hac ve Umre kadınlar için çarpışmasız bir cihattır*"¹¹⁹, "*Kadınların cihadi hacdır, kadınlar için hac ne güzel cihattır*"¹²⁰ buyurmuştur.

İslâm hukukuna göre kadın bir muharip kabul edilmez ve düşman kadını harbe aktif bir şekilde katılmadığı sürece öldürülmez. Çünkü Hz. Peygamber kadınlarla çocukların öldürülmesini yasaklamıştır.¹²¹

2.13. Cezada

İslam hukukunda öldürme veya yaralama suçu işleyen kadın hakkında dahi pozitif ayrımcılık yapılmıştır. Suç işleyen kadın hamile ise çocuğunu doğurup, emzirinceye ve bir başka yerden ona süt verilmek suretiyle veya kendi yemek yiyecek duruma gelip annesine ihtiyaç kalmayıncaya kadar, hamile kadına –ister el ve ayak gibi organlarda olsun, ister öldürme sebebiyle olsun- uygulanacak kısas cezası ertelenir.¹²² Yine zinâ yapan hamile kadına, hamilelik süresince recm cezası uygulanmaz, ertelenir. Ceza haksız yere çocuğun ölümüne yol açacağı için, kadın çocuğunu doğurur, lohusalık ve çocuğunu emzirme dönemini bitirir, sonra ona zinâ haddi -ister recm ister celd olsun- uygulanır.¹²³

¹¹⁸ Tirmizî, Hac, 109, 110; Ebû Dâvûd, Hac, 9.

¹¹⁹ İbn Mâce, Menâsik, 8.

¹²⁰ Buhârî, Cihad, 61.

¹²¹ Buhârî, Cihad, 147; Müslim, Cihad, 24; Ebu Davud, Cihad, 111; Tirmizî, Siyer, 9; İbn Mace, Cihad, 30.

¹²² İbn Kudâme, *Muğnî*, IX, 450; İbn Kudâme el-Makdisi, *eş-şerhu'l-kebîr*, IX, 397; Şirbîni, *Muğnî'l-Muhtâc*, V, 280; Behûtî, Mansur b. Yunus b. İdrîs (1052/1642), *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ*, Beyrut, 1982, V, 104, 536; Abdulkadir Udeh (1373/1954), *et-Teşriu'l-Cinai'l-İslâmî*, Beyrut, 1994, II, 150; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, VI, 357; Zeydân, *Mufasssal*, V, 352.

¹²³ Kâsânî, *Bedâi*, VII, 59; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 388; Şirbîni, *Muğnî'l-Muhtâc*, IV, 15 5; Udeh, *et-Teşriu'l-Cinâi*, II, 451; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erbaa*, IV, 63; Zeydân, *Mufasssal*, V, 164, 165.

2.14. Örtünme ve Musafahada

Örtünmede asıl gâye, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını kazanmak, emrine itaattir. Bununla birlikte örtünmeyle bir kadın dışarı çıktığında başkasının muhtemel kötü bakışlarından korunmuş ve başkasında meşrû olmayan düşünce ve isteklerin oluşmasına engel olmuş olur. Tabi bakana da sınır getirilmiştir.¹²⁴ Örtü kadını muhafaza eder. Örtünme ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de: *"Ey Peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına, dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanınıp eziyet edilmemelerine daha uygundur. Allâh çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir."*¹²⁵ *"Mü'min kadınlara söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, ziynetlerini açmasınlar! Bunlardan görünen kısmı (yüzler ve eller) müstesnâ, başörtülerini, yakalarının üstüne koysunlar..."*¹²⁶ buyrulur. Hz. Âişe (r.anhâ), ilk başörtüsü uygulamasını şöyle anlatır:

*"Allâh ilk muhâcir kadınlara rahmet etsin! Onlar örtünme âyeti inince, etekliklerini kesip bunlardan boş örtüsü yaptılar."*¹²⁷ Yine Safiyye bint-i Şeybe şöyle anlatır: *"Biz Âişe ile birlikte idik. Kureyş kadınlarından ve onların üstünlüklerinden söz ediyorduk. Hz. Âişe (r.anhâ) dedi ki: "Şüphesiz Kureyş kadınlarının birtakım üstünlükleri vardır. Ancak ben, Allâh'a yemîn olsun ki, Allâh'ın Kitâbı'nı daha çok tasdik eden ve bu Kitâb'a daha kuvvetle inanan Ensâr kadınlarından daha fazîletlisini görmedim. Nitekim Nûr sûresindeki örtü ile ilgili âyet inince, onların erkekleri bu âyetleri okuyarak eve döndüler. Eşlerine, kızlarına, kızkardeş ve hısımlarına bunları okudular. Bu kadınlardan her biri, eteklik kumaşlarından, Allâh'ın Kitâbı'nı tasdik ve O'na îmân ederek başörtüsü hazırladılar. Ertesi sabah, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in arkasında başörtüleriyle sabah namazına durdular. Sanki onların başları üstünde kargalar vardı."*¹²⁸

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bir kadın koku sürünerek dışarı çıkar ve koku ulaşsın diye bir topluluğun yanına giderse zinaya bir adım*

¹²⁴ "Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır." Nûr, 24/30.

¹²⁵ Ahzâb, 33/59.

¹²⁶ Nur, 24/31.

¹²⁷ Buhârî, Tefsir, 226; Ebû Dâvûd, Libâs, 30.

¹²⁸ Ebû Dâvûd, Libâs, 29.

atmış olur.”¹²⁹ “Bir kadın koku (buhur) sürünürse, yatsı namazında bizimle birlikte bulunmasın.”¹³⁰ Bu uyarı da yine kadınları koruma amaçlı bir tedbirdir. Bu hatırlatma ile kadınların güzel bir koku ile dikkat çekerek ve daha cazip hale gelerek art niyetli insanların ona zarar vermesine engel olunmak istenmiştir.

Yine istenmeyen, kötü bir duruma düşmekten korumak amaçlı mahrem olmayan kadın ile erkeğin birbirine dokunması, musâfaha etmesi ve tokalaşması uygun görülmemiştir. Hadîs-i şerîfde: “Gözlerin zinâsı bakmaktır. Kulakların zinâsı dinlemektir. Dilin zinâsı konuşmaktır. Elin zinâsı yapışmak, tutmaktır. Ayağın zinâsı da yürümektir. Nefis ise, (bu kötü işleri) sever, temennî ve arzu eder.”¹³¹ Hz. Peygamber kendisine biât için gelen sahabî hanumlardan biât almış ama onlarla tokalaşmamıştır.”¹³²

Kadının yanlış yapması veya suç işlemesi bile çevresindeki insanlar tarafından şiddet görmesi için gerekçe olamaz. Öldürme, yaralama, zina, hırsızlık, vs. suçu sabit olan bir kadına kocası, babası veya başka birisi ceza veremez. Çünkü İslam hukukunda bir suçun cezasını ancak devlet verebilir ve uygulatabilir.

Sonuç

Görüldüğü üzere İslam hukukunda kadınlar hakkında verilmiş hükümler oluşabilecek muhtemel sorunları baştan çözecek, kadınların mağdur olmasını ve şiddete muhatap olmasını önleyecek özelliktedir. Böyle olması bu hükümlerin kadını ve erkeği ile insanı yaratan ve onları çok iyi tanıyan, onların nasıl doğru hareket edeceklerini bilen Allah Teâlâ tarafından belirlenmesindendir. Her şeyi mükemmel bir düzen içinde yaratan ve adaletlilerin en adaletlisi Allah Teâlâ'nın kadına verdiği haklar onun tüm ihtiyaç ve beklentilerini en iyi, en doğru ve en güzel bir biçimde karşılayacak niteliktedir.

Aksine kadına şiddetin dinî nedenlerden kaynaklandığı düşüncesi bu hükümlerin doğru anlaşılması, yanlış algılama, parçacı yaklaşım ve art niyet sebebiyledir. İnsanın ve toplumun mutlu, huzurlu ve

¹²⁹ Tirmizi, Edeb, 35; Nesai, Zine, 35.

¹³⁰ Müslim, Salat, 143; Nesâî, Zine, 37; Ahmed b. Hanbel, II, 304.

¹³¹ Buhârî, İstîzân 12; Müslim, Kader 20-21.

¹³² İbni Mâce, Cihad, 43.

güvenli olmasını hedefleyen bir dinde böyle olumsuz düşüncelere dayanak bulunması mümkün değildir.

Kadın erkek bütün insanlar; kul olma, Allâh'ın emirlerini yerine getirme ve yasaklarından kaçınma hususunda aynı derecede sorumludur. Bununla birlikte insanlar nesillerinin varlığı ve devamı için, kadın veya erkek olmak üzere iki ayrı cinsten çift olarak ve birbirine muhtaç şekilde yaratılmıştır. İmtihan gereği de kadınlara erkeklerden, erkeklerle de kadınlardan farklı ve üstün, birbirini tamamlayan özellikler verilmiştir. Ama yaratılıştan farklı olan özellikler dolayısıyla cinsiyet farklılığı görmezlikten gelinmemiş, bu özelliklere göre roller tahsis edilerek toplumda iş bölümü yapılmış ve bu rollere uygun hak ve sorumluluklar belirlenmiştir. Kadının nikâh, mehir, mîras, talâk ve nafaka gibi medenî hakları teminat altına alınmış, ibadetlerde yapabileceğinden sorumlu olmuştur. Fizyolojik veya psikolojik açıdan yapmaya-çağı veya yapmakta zorlanacağı sorumluluklar da ona verilmemiştir.

Kadının şiddet görmesi sorununun çözümü; erkeği ve kadınıyla fert ve toplumun Allah'ın kadın ve erkek için takdir ettiği yaratılış, hak ve vazifeler konusunda eğitilerek bilinçlendirilmesi ve bunun hayata geçirilmesidir. Bu hem her iki tarafın üzerine düşen vazifeleri yerine getirmesini hem de erkeğin kadını incitmekten, kadının hakkını yemekten, ona şiddet uygulamaktan sakınmasını sağlayacaktır.

Her iki cins de bu hak ve sorumluluklara riayet ettiklerinde layık oldukları konuma sahip olacak ve eşrefi mahlûkat seviyesine ulaşacaktır. İnsanların ve toplumların bilinçlenmeleri, kadınların sahip oldukları hakları elde etmeleri ve layık oldukları konuma gelmeleri ve eşrefi mahlûkat seviyesine ulaşmaları duası ve temennisiyle.

Kaynakça

- Abdulgâfi, Muhammed Fuad (1388/1968), *el-Mucemu'l-müfreh li el-fâzı'l-Kur'an'ı'l-Kerîm*, İstanbul, 1990.
- Aktan, Hamza, *Mukayeseli İslam Miras Hukuku*, İstanbul 1991.
- Ali Himmet Berki (1395/1976), *Feraiz İlmi ve İntikali*, Ankara 1986.
- Aslan, Mehmet Selim, *İslam Aile Hukuku*, Bursa: Emin Yayınları, 2015.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, ts.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedruddin Mahmud b. Ahmed (855/1451), *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, (Fethu'l-Kâdîr ile birlikte), yy., 1970.

- Bayındır, Abdulaziz, *İslâm Muhakeme Hukuku*, İstanbul, 1986.
- Behûfî, Mansur b. Yunus b. İdrîs (1052/1642), *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-iknâ*, Beyrut, 1982.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1971), *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1971), *Hukukî İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1985.
- Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed (1221/1806), *Haşiyetü'l-Büceyrimî alâ şerhi menheci't-tullab*, Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.,
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (256/869), *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul, 1992.
- Büyük Ali Haydar Efendi (1322/1903), *Usul-i Fıkıh Dersleri*, nşr. M. Çelik, K. Meral, İstanbul: Fatih Matbaası, ts.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İyaz, *el-Fıkıh ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, Kahire, ts.
- Çeker, Orhan, "Fıkıhta Hasta", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 1997.
- Çolak, Abdullah, *İslam Aile Hukuku*, Çorum, 2017.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân et-Temîmî es-Semarkandî (255/869), *es-Sünenü'd-Dârimî*, İstanbul, 1992.
- Derdir, Ebû'l Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (1201/1786), *eş-Şerhu's-sağîr ala akrabi'l-mesâlik*, Kahire, ts.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam Hukuku*, Konya: Mistaş Matbaası, 1977.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, İstanbul, 1992.
- Ebû Zehra, Muhammed (1394/1974), *el-Vilâyetü ale'n-nefs*, yy., ts.
- el-Fetevâ'l-Hindiyye*, (Ebû'l-Muzaffer Muhyiddîn Muhammed Bahadır Alemgir (1118/1706) tarafından, Şeyh Nizam başkanlığında bir komisyona hazırlatılmıştır), Beyrut, 1991.
- es-Sem'anî, Muhammed b. İsmâîl (1182/1768), *Subulu's-selâm*, Beyrut 1987.
- Hanbel, Ahmed b. Ebî Abdillâh (241/855), *el-Müsned*, İstanbul, 1992.
- Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (807/1405), *Mecmaü'z-zevaid ve menbaü'l-fevaid*, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabi, 1407/1967.
- İbn Âbidîn, Muhammed b. Ömeri'l-Haneffî (1252/1836), *Reddû'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*, İstanbul, 1984.
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed (741/1340), *el-Kavaninu'l-fikhiyye*, yy., ts.

- İbn Hacer Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (852/1449), *el-İsabe fi temyizi's-sahabe*, thk. Ali Muhammed Bicavi, Beyrut: Dâru'l-cil, 1992/1492.
- İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar (150/767), *Siretu İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah . yy.; Ma'hedi'dirâsât, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (751/1350), *İlamü'l-muvakkiin an rabbi'l-alemin*, thk. Taha Abdür-rauf Sa'd, Beyrut: Dâru'l-cil, 1973.
- İbn Kudâme el-Makdisî, İbn Kudâme Şemsüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebî Ömer Muhammed (682/1283), *eş-Şerhu'l-kebîr alâ Metni'l-Muknî* (Muğnî ile birlikte), Beyrut, 1412.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğnî ve's-şerhu'l-kebîr ala metni'l-Muknî*, Beyrut, 1412.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (273/887), *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul, 1992.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrahim (970/1562), *Bahru'r-raik*, Mısır, 1993.
- İbn Rûşd, Ebû'l Velîd Muhammed (595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetül-muktesid*, Beyrut, 1995.
- İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed b. Abdilhalim (728/1328), *Mecmû'u' fetâvâ*, yy. 2005.
- İbnul Hümam, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid (861/1456), *Fethü'l-kadîr*, yy., 1970.
- Kahveci, Adnan, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul: Hikmetevi, 2014
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
- Kâsânî, Alaüddîn Ebû Bekr b. Mes'udi'l-Hanefî (587/1191), *Bedâiu's-sanâi fi tertibi's-şerâi*, Beyrut, 1997.
- Kelebek, Mustafa, *İslâm Aile Hukukunda Velâyet* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 1996.
- Komisyon, *İslam Hukuku*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya: Mehîr Vakfı, 2017.
- Küçük Ali Haydar Efendi (1354/1935), *Teshîlu'l-ferâiz (İslam Miras Hukuku)*, sad. Orhan Çeker, Konya: Tekin Kitabevi, 1984.
- Kürdî, Ahmed el-Hacci, *Ahkâmu'l-mer'e fi fikhi'l-İslâmî*, Dumaşk, 1993.
- Merginânî, Ali b. Ebû Bekr, (593/1197) *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, Beyrut, ts.

- Münâvî, Zeynuddîn Muhammed Abdurrâuf b. Tacilarifin b. Ali (1031/1622), *Feyzü'l-kadîr şerhi'l-Câmii's-sağîr*, Beyrut, 1415/1994.
- Müslîm, Ebû'l-Hüseyn Müslîm b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/875), *Sahihi Müslîm*, İstanbul, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr (303/915), *Sünenü Nesâî*, İstanbul, 1992.
- Nuran Güler, Hatice Tel, Fatma Özkan Tuncay, "Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, c. 27 (2): 51-56.
- Özcan, Ruhi, *İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti* (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1976.
- Remlî, Muhammed b. Ahmed (1004/1596), *en-Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Beyrut, 1984.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammedi'l-Hanefî (483/1091), *Mebsum*, Beyrut, 1989.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris b. Abbas (204/820), *el-Ümm*, Beyrut, 1993.
- Şirbinî, Muhammed b. Ahmed el-Hatib (977/1570), *Muğni'l-muhtâc*, Beyrut, 1994.
- Taşpınar, İsmail, "Yahudilik ve Hristiyanlık'ta Kadın", *Köprü Dergisi*, Kış 2011, sy. 113.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre (279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul, 1992.
- Topaloğlu, Bekir, (2013), *İslam'da Kadın*, İstanbul 1970.
- Topbaş, Osman Nuri, *Saliha Hanım*, İstanbul, 2016.
- Udeh, Abdulkadir (1373/1954), *et-Teşriü'l-cinai'l-İslâmî*, Beyrut, 1994.
- Uyar, Mehmet ve dğ., "Kadına Yönelik Şiddete Genel Bir Bakış", *The Journal of Academic Social Science*, Yıl:6, Sayı: 71, Haziran 2018, s. 154-162.
- Wensinck, A.J. (1358/1939), *el-Mucemu'l-müfehres li el-fazı'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Leiden, 1955.
- Zekiyuddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, terc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: TDV, 1996.
- Zeydan, Abdulkerim, *el-Mufasssal fi ahkâmî'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi ş-şeriâtî'l-İslâmiyye*, Beyrut, 1415.
- Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali (743/1343), *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, Beyrut, 1984.

Zeyleî, Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf (762/1360), *Nasbu'r-raye li ehâdisi'l-Hidâye*, Kahire, 1995.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhul-İslâmî ve edilletuhu*, Dimaşk, 1996.